

Vrijwilligerswerk in de context van het reclasseringswerk. Een poging tot herwaardering¹

De schrijvers van dit artikel zijn geen wetenschappers, maar ervaren reclasseringswerkers.² Ze zijn werkzaam in het arrondissement Maastricht. Sinds vele jaren zijn ze sterk betrokken bij vrijwilligerswerk in de context van het reclasseringswerk. In 1996 hebben zij – met toestemming en medewerking van de toenmalige directie van Stichting Reclassering Nederland, hofressort Den Bosch – een vrijwilligersgroep opgericht. Ondanks allerlei perikelen bestaat deze groep nog steeds, zij het in een andere organisatievorm en onder een andere vlag. Vrijwilligers proberen praktische hulp / morele steun te bieden aan justitiabelen, onder wie reclassenten. Mede door bezuinigingsmaatregelen/beleidswijzigingen is de belangstelling onder reclasseringsmedewerkers (leidinggevenden en staffunctionarissen inclusief) voor vrijwilligerswerk in de context van het reclasseringswerk sterk afgenomen. Door middel van onderstaande (historische) schets vragen Krutzen en Nicol opnieuw aandacht voor vrijwilligerswerk met en voor reclasseringsklanten. Zij zijn ervan overtuigd dat samenwerking met vrijwilligers(organisaties) het imago en de kwaliteit van het reclasseringswerk ten goede komt.

‘Het Genootschap’: uitsluitend vrijwilligers

In 1823 werd het ‘Nederlandsch Genootschap tot zedelijke verbetering der gevangenen’ opgericht; de eerste reclasseringsorganisatie in ons land. De heren Suringar, Warnsinck en Nierstrasz waren de grondleggers van ‘Het Genootschap’. John Howard (1726–1790), een Engelse gevangenhervormer, was hun grote voorbeeld. Ongeveer tachtig jaren bestond ‘Het Genootschap’ enkel en alleen uit onbezoldigde krachten. Zij poogden gedetineerden ‘zedelijk te verbeteren’. Hoe? Onder meer door hen regelmatig te bezoeken, stichtelijke lectuur aan te bieden, onderwijs te geven en arbeid te verschaffen. Pas omstreeks 1902 werd de eerste betaalde kracht aangesteld!

Confessionele verenigingen: reclasseringswerk pro deo

Lange tijd was ‘Het Genootschap’ alleenheerser in reclasseringsland. Concentratie

* Marcel Krutzen verricht sinds 1986 reclasseringswerkzaamheden, John Nicol sinds 1971. Beiden zijn gediplomeerd maatschappelijk werker. Krutzen heeft ook een academische opleiding tot pastoraal werker en een hbo-opleiding tot leraar VO voltooid. Als onbezoldigde krachten begeleiden zij – samen met enkele geestelijke verzorgers van PI ‘De Geerhorst’ te Sittard – tien vrijwilligers: mannen en vrouwen, veelal van middelbare leeftijd. Eén van die verzorgers is drs. Anke Bolwijn, humanistisch raadvrouw. Zij houdt zich onder meer bezig met de ontwikkeling van het Ouder-Kind-Detentie-project in PI ‘De Geerhorst’, een project waaraan verschillende vrijwilligers deelnemen (zie: Anke Bolwijn & Piet Bolwijn, Effect van kinderbezoek aan gedetineerde vaders, PROCES 2004, nr. 5, p. 196–201).

1 De geschiedenis van het welzijnswerk laat duidelijk zien dat veel instellingen voor maatschappelijk werk door enthousiaste inzet van vrijwilligers totstandgekomen zijn. Vrijwillige (reclasserings)medewerkers speelden ook een belangrijke rol in de historie van het Leger des Heils en de historie van instellingen voor verslavingszorg.

2 De auteurs zijn ‘veldwerkers’. Ze hebben niet de pretentie een wetenschappelijk verantwoord artikel met bronvermeldingen te schrijven. Op de laatste pagina van dit artikel staat een overzicht van geraadpleegde literatuur. Met name de publicaties van C. Kelk en van W.M. Lindemann en Th.F. van Litsenburg bieden een overzicht van de rijke geschiedenis van het reclasseringswerk in Nederland.

van macht was het gevolg. Begin twintigste eeuw ontstonden confessionele reclasseringsverenigingen. We spreken van ‘verzuiling van het reclasseringswezen’. Katholieke Reclasseringsvereniging (KRV) en Protestants Christelijke Reclasseringsvereniging (PCRV) kwamen tot stand. Binnen deze organisaties stond ‘de christelijke idee van naastenliefde door persoonlijke inzet’ hoog in het vaandel. Bestuursleden van KRV en PCRV poogden hun eigen achterban te mobiliseren actief deel te nemen aan het reclasseringswerk. Reclasseringswerk werd nog als ‘volkszaak’ (G.Th. Kempe) beschouwd. Honderden vrijwilligers, bovenal mannen van ‘onbesproken gedrag’, speelden een prominente rol binnen de reclassering. Ze voerden verschillende taken uit, zoals bijvoorbeeld het houden van toezicht op reclasseringsklanten. Het behoeft geen verbazing te wekken dat veel vrijwilligers uit de ‘betere milieus’ afkomstig waren. Geestelijken, hoofden der lagere school, gemeentesecretarissen en andere notabelen behoorden tot ‘het korps der vrijwilligers’. De overwegend uit de ‘arbeidersklasse’ afkomstige delinquenten werden niet altijd even respectvol bejegend. Paternalisme en moralisme waren geen onbekende verschijnselen. De ‘zondige of gevallen medemens’ moest niet alleen naar zijn of haar ‘sociale klasse’ terugkeren, maar bovenal tot God. Hij of zij moest weer ‘een goed christenmensch’ worden. Hiermee is niet gezegd dat genoemde vrijwilligers geen goed werk verricht zouden hebben. Absoluut niet. We mogen niet geringschattend denken over hun inzet. Op hun manier hebben ze vele mensen geholpen en gesteund om een verantwoorde positie te verwerven in de ‘vrije samenleving’. Hun optreden dient in een bepaalde cultuurhistorische context geplaatst te worden.

Professionals verdringen vrijwilligers

Na de Tweede Wereldoorlog vonden tal van ingrijpende ontwikkelingen en veranderingen plaats. Te veel om op te noemen. Mede door stijging van de criminaliteit veranderde de inhoud van het reclasseringswerk. Het ministerie van Justitie verstrekke subsidies aan reclasseringsinstellingen. Op grond hiervan stelde zij steeds meer en steeds hogere eisen aan de organi-

satie en uitvoering van het reclasseringswerk. Langzamerhand werden vrijwillige medewerkers verdrongen of vervangen door professionele krachten, vooral maatschappelijk werkers. Eind jaren zestig, begin jaren zeventig waren heel veel vrijwilligers van het reclasseringstoneel verdwenen. Enkelingen mochten nog als ‘toezichthouders’ optreden. Op een gegeven moment waren ook zij verdwenen. Het reclasseringswerk was geen ‘volkszaak’ meer, maar een zaak van professionals. Desondanks is het pleidooi gebruik te maken van vrijwillige reclasseringsmedewerkers nooit geheel verstomd. Er zijn altijd en overall reclasserders geweest die vrijwilligerswerk propageerden en met vrijwilligers samenwerkten om het resocialisatieproces van reclasseringsklanten te bevorderen. (Bestuderen we het huidige Beroepsprofiel van de Maatschappelijk Werker, dan blijkt het organiseren van vrijwilligerswerk en het coachen van vrijwilligers één van de kerntaken van het maatschappelijk werk te zijn.)

Werkstraffen: niet zonder vrijwilligers

In 1975 werden KRV en PCRV ontbonden. Ze gingen op in de Algemene Reclasseringsvereniging (ARV). In 1986 verdween de ARV. Elk arrondissement kreeg een eigen reclasseringsstichting. Door de opkomst en ontwikkeling van onbetaalde arbeid ten algemenen nutte (werkstraf) kwamen vrijwillige reclasseringsmedewerkers weer meer in beeld. Niet als hulpverleners, maar als bestuurders of als leidinggevenden van non-profit projectplaatsen: speeltuinen, voetbalverenigingen, dierenparken, et cetera. Door hun bereidwillige en geestdriftige medewerking konden en kunnen talloze reclassenten hun werkstraf uitvoeren, wat dikwijls positieve gevolgen had en heeft voor hun maatschappelijke (her)integratie. Eigenlijk werd het reclasseringswerk weer een beetje een ‘volkszaak’, zouden we kunnen zeggen.

Netwerken van vrijwilligers

In 1995 ontstond de Stichting Reclassering Nederland (SRN); een samenwerkingsverband tussen Reclassering Nederland, Leger des Heils en Nederlandse Vereniging van Instellingen voor Versla-

vingszorg. Volgens de Reclasseringsregeling 1995 mogen bepaalde reclasseringswerkzaamheden (weer) door vrijwilligers worden verricht, bijvoorbeeld het verlenen van hulp en steun aan (ex-)gedetineerden. In 1996 verscheen het SRN-beleidsplan 'Gemotiveerd kiezen'. In dit plan werd een belangrijke rol toebedacht aan vrijwilligers. Elke reclasseringsunit diende voor het jaar 2000 te beschikken over een netwerk van vrijwillige medewerkers, die reclassenten extra ondersteuning konden bieden bij hun terugkeer in de 'vrije samenleving'. Bedoeling was SRN dichterbij de samenleving te brengen door burgers te activeren een bijdrage te leveren aan het bevorderen van de resocialisatie van reclasseringsklanten. Vrijwilligerswerk was weer 'speerpunt van beleid' geworden. Ressortelijke pilots gingen van start. Projectleiders vrijwilligerswerk werden aangesteld. Vrijwilligers werden geworven, geselecteerd, gevormd, toegerust. Reclasseringswerkers werden ingelicht. Hun werd gevraagd medewerking te verlenen aan het welslagen van de pilots. Bedoeling was dat de eindresultaten van de pilots een wezenlijk bijdrage zouden leveren aan het totstandkomen en implementeren van landelijk vrijwilligersbeleid.

De praktijk viel tegen. Het opzetten van lokale of regionale netwerken van vrijwilligers bleek geen sinecure. Betrekkelijk veel reclasseringsmedewerkers, leidinggevenden inclusief, beschouwden vrijwilligerswerk met en voor reclassenten als een voorgoed gepasseerd station. Vooroordelen betreffende kennis en kunde van vrijwilligers staken de kop op. Het bewerkstelligen van mentaliteitsverandering was soms noodzakelijk. Ondanks allerlei problemen slaagden projectleiders vrijwilligerswerk er toch in netwerken van vrijwilligers te ontwikkelen en te handhaven, bijvoorbeeld in de zuidelijke arrondissementen Roermond en Maastricht. In beide regio's waren er zijn nog steeds tientallen vrijwilligers – mannen en vrouwen – actief. Vaak zijn het mensen van middelbare leeftijd met de nodige levens- en werkervaringen. Ze verrichten verschillende werkzaamheden. Zo bezoeken zij gedetineerden, ondersteunen zij reclasseringsklanten, vervoeren en begeleiden ze kinderen van gedetineerde vaders van en naar strafinrichtingen ('Ouder-

Kind-Detentie-project') en corresponderen zij met Nederlandse gedetineerden in het buitenland.

Vrijwilligersgroepen in andere handen

Per januari 2002 vond een fundamentele koerswijziging plaats betreffende het vrijwilligersbeleid van SRN. Het – inmiddels niet of nauwelijks meer functionerende – Steunpunt Vrijwilligerswerk Reclassering (SVR) werd opgericht. De begeleiding en ontwikkeling van het regionale vrijwilligerswerk kwam in handen van staffunctionarissen. Reclasseringswerkers, die conform opdracht netwerken van vrijwilligers hadden opgericht, mochten geen vrijwilligers(groepen) meer begeleiden. Ze werden van hun taak ontheven, hetgeen dikwijls de nodige commotie veroorzaakte. Bestaande vrijwilligersgroepen moesten in allerlei worden overgedragen aan medewerkers van Stichting Humanitas. Immers, de directie van SRN had met de directie van Humanitas een 'strategische alliantie' gesloten. Hierdoor ontstonden velerlei organisatorische en werkinhoudelijke problemen. Vrijwilligersgroepen in de arrondissementen Roermond en Maastricht besloten uiteindelijk onderdak te zoeken bij Stichting Exodus Nederland (SEN), een landelijk opererende (vrijwilligers)organisatie met de nodige kennis op het gebied van opvang en begeleiding van ex-gedetineerden.

Cliënten steeds vaker in de kou

Sinds 2004 is SRN weer aan allerlei organisatorische en werkinhoudelijke veranderingen onderhevig. Miljoenen euro's dienen bezuinigd te worden. Er mag alleen nog maar in opdracht van Justitie gewerkt worden. Vrijwillige reclasseringshulp mag niet meer geboden worden. Dit tot grote verbazing en teleurstelling van vele reclasserders. Het spreekt vanzelf dat het afschaffen van deze vorm van hulpverlening, van oudsher een van de kerntaken van de reclassering, verstrekkende gevolgen heeft. Steeds minder reclassenten kunnen geholpen worden. De hulpverlening raakt in het slop. 'Doorverwijzen', luidt het devies. Makkelijker gezegd dan gedaan. Ook andere instanties/instellingen zijn inmiddels van koers veranderd. Hulpvragers lopen tegen allerlei muren. Velen belan-

den op ellenlange wachtlijsten, raken in bureaucratistische procedures verstrikt, verliezen de moed geholpen te worden en haken af. Dit met alle gevolgen van dien.

Toename van het aantal vrijwilligersgroepen

Gelukkig bestaan er overal in den lande nog steeds vrijwilligersgroepen, die ondanks of dankzij politieke ontwikkelingen en veranderingen metterdaad hulp en steun verlenen aan (ex-)justitiabelen. Hun aantal neemt zelfs toe. Stichting Exodus Nederland telt inmiddels tientallen vrijwilligersgroepen en honderden vrijwilligers, die binnen ('inzorg') en buiten de muren van strafinrichtingen ('nazorg') actief zijn. Jaarlijks realiseren deze vrijwillige medewerkers legio 'koppelingen', dat wil zeggen contacten met hulpvragers. Bij deze 'inzorg' en 'nazorg' zijn, direct of zijdelings, tientallen justitiepastores betrokken, soms een enkele reclasseringswerk(st)er. Nu er geen reclasseringswerkers meer werkzaam zijn binnen de strafinrichtingen, nu er amper werkers meer zijn die hun cliënten 'ter hand nemen' wanneer ze uit detentie ontslagen worden, zijn er steeds meer (ex-)gedetineerden die een beroep doen op vrijwilligers. 'Waar blijft de reclassering?', zo vraagt men zich af. Vrijwilligers(groepen) 'vullen de gaten' die de reclassering noodgedwongen heeft laten vallen, zouden we kunnen zeggen.

What Works?

Binnen SRN wordt nog amper nagedacht en gesproken over het belang van vrijwilligerswerk in de context van het reclasseringswerk, constateren wij. Er zijn echter meer dan voldoende redenen dit wel te doen. Neem nu het door velen geprezen beleidsprogramma 'Terugdringen Recidive' (TR) waaraan SRN samen met gevangeniswezen en ministerie van Justitie intensief werken. Doel van dit program is uiteraard het verminderen van recidivegevaar onder (ex-)delinquenten. Binnenkort zullen diverse pilots van start gaan. Wetenschappelijke publicaties onderscheiden effectieve en niet-effectieve factoren of programma's om recidivegevaar te voorkomen of te verminderen. Succesvolle fac-

toren of programma's betreffen onder meer het wegnemen van concrete belemmeringen voor maatschappelijke (her)integratie. Denk aan het helpen bij het vinden van onderdak, huisvesting en werk. Of aan het helpen bij het verkrijgen van een bijstandsuitkering. Of aan het ontwikkelen van sociale netwerken. Juist! Allerlei activiteiten waarbij vrijwilligers een zeer belangrijke rol kunnen spelen.

Vrijwilligers(werk): juist nu de moeite waard!

De schrijvers van dit artikel pleiten ervoor het vrijwilligerswerk weer een volwaardige plaats te geven binnen het uitvoerend reclasseringswerk. Waarom? Omdat daartoe speciaal geworven, geselecteerde, gevormde en toegeruste vrijwilligers, mannen en vrouwen:

- hulp- en steunverlenende werkzaamheden kunnen verrichten, die professionele reclasseringswerkers niet meer mogen verrichten, bijvoorbeeld activiteiten in het kader van vrijwillige hulpverlening;
- de werkzaamheden van professionele reclasserders kunnen completeren. Denk bijvoorbeeld aan het uitvoeren van bepaalde taken in het kader van reclasseringstoezicht of voorwaardelijke invrijheidstelling;
- het 'menselijk gelaat' van de 'vrije samenleving' vertegenwoordigen. In woord en daad laten zij zien dat de 'vrije samenleving' (ex-)justitiabelen niet afschrijft, maar hun een verantwoordelijkheid biedt wederom deel te nemen aan het maatschappelijke verkeer;
- metterdaad de maatschappelijke (her)integratie van (ex-)delinquenten bevorderen en zodoende een wezenlijke bijdrage leveren aan het voorkomen of verminderen van recidivegevaar;
- het imago en de kwaliteit van het reclasseringswerk zullen verbeteren;
- enthousiaste medewerkers zijn, die veel te bieden hebben. Hun bezieling, hun idealisme en inzet, hun bereidheid andere mensen te accepteren, te begrijpen en te steunen, is een voorbeeld voor velen, ook voor sommige reclasseringsmedewerkers.

Kortom, juist nu SRN zwaar gedupeerd wordt door allerlei bezuinigingsmaatregelen (denk bijvoorbeeld aan het afschaffen van de vrijwillige reclasseringshulp in en buiten strafinrichtingen), juist nu er grote waarde wordt toegekend aan het welslagen

van het beleidsprogramma ‘Terugdringen Recidive’, is het voor reclasseringswerkers niet alleen wenselijk, maar zelfs noodzakelijk om intensief samen te werken met vrijwilligers(organisaties). SRN laat vrijwilligers(organisaties) niet links liggen!

Geraadpleegde literatuur

- Bolwijn, Anke & Piet Bolwijn, Effect van kinderbezoek aan gedetineerde vaders, *PROCES* 2004, nr. 5, p. 196-201.
- Boone, M. & R. Poort, Wat werkt (niet) in Nederland? De What Works principes toegepast op het programma-aanbod van de reclassering, *Justitiële Verkenningen* 2002, nr. 8, p. 48-64.
- Hoornweg, J., Wat is reclassering?, in: J.P.A.L. Borsten e.a. (red.), *Reclassering in Nederland*, Utrecht: Het Spectrum 1963.
- Kelk, C., Van liefdadigheid tot verzakelijkt beleid, in: C.J.C.F. Fijnaut (red.), *Reclassering: Horizon 2000*, Arnhem: Gouda Quint 1988, p. 11-50.
- Leest, Judith, *Vrijwilligers. Een verkennend onderzoek naar de aard, omvang en betekenis van het vrijwilligerswerk op de werkvelden van justitie*, Den Haag: Ministerie van Justitie 2000.
- Lindemann, W.M. & Th.F. van Litsenburg, *De Algemene Reclasseringsvereniging en haar voorgangers 1823-1986*, Rijksarchief Noord-Brabant, Inventarisatieroom nr. 43, Den Bosch 1990.
- Stichting Reclassering Nederland, *Strategisch Meerjarenplan 1996-1999 ‘Gemotiveerd kiezen’*, Den Bosch 1996.
- Stichting Reclassering Nederland, *Krachtig op koers. Jaarverslag 2003*, Utrecht 2004.
- Vis, H., *Reclassering*, serie Recht voor de welzijnspraktijk, IJmuiden: Vermande 1981.